

ΕΝΟΤΗΤΑ 23

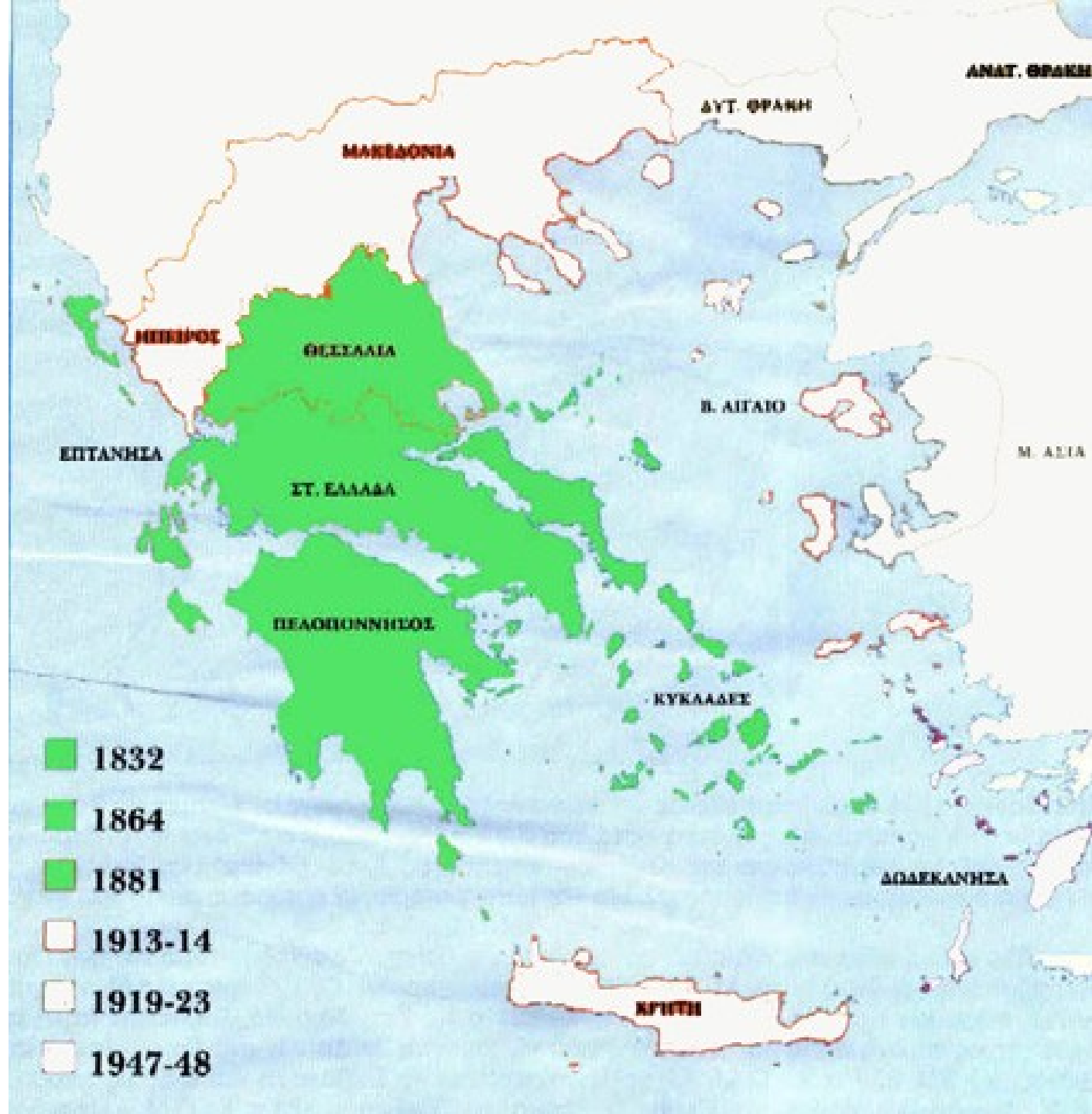
Η ελληνική οικονομία και κοινωνία κατά τον 19ο αιώνα

Μπακάλης Κώστας
history-logotexnia.blogspot.com

Πόσες φορές
επεκτάθηκε το
ελληνικό κράτος
το 19^ο αι; Πότε
και κάτω από
ποιες
περιστάσεις;

Έκταση και Πληθυσμός

- Παρά τις ενσωματώσεις Επτανήσων & Θεσσαλίας, **Ελληνικό κράτος περιορισμένης έκτασης.**

Πληθυσμός:

- 1830: 750000 κάτοικοι.
- Σταδιακή αύξηση.
- Διπλάσιος αριθμός Ελλήνων εκτός συνόρων.
- Σημαντικά κέντρα: **Αθήνα** (πρωτεύουσα από 1834), **Πάτρα, Σύρος, Πειραιάς.**
- Πληθυσμός Αθήνας 10πλασιάζεται στα 1840~1907.

Α. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1. Ο αγροτικός τομέας

Δεσπόζει στην ελληνική οικονομία.

5.000.000 στρέμματα οι **εθνικές γαίες** = εκτάσεις γης που πριν την επανάσταση ήταν οθωμανικές ιδιοκτησίες και μετά την επανάσταση πέρασαν σε ελληνικό έλεγχο.

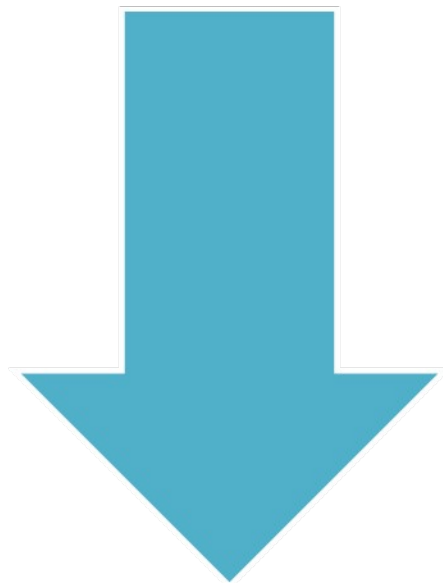
Ελληνικό κράτος ούτε τις μοίρασε δωρεάν στους αγρότες ούτε τις πούλησε στους προκρίτους.

Θέμα σε εκκρεμότητα → καταπάτηση μεγάλου μέρους, μετατροπή σε ιδιόκτητα εδάφη.

1871 πρωθυπουργός Αλ. Κουμουνδούρος διένειμε όσες γαίες είχαν απομείνει.

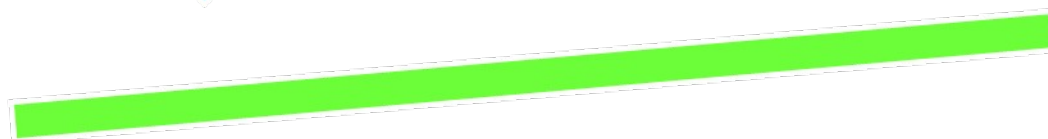

Χαρακτικό του 19ου αιώνα με κτηνοτρόφους.

1881 ενσωμάτωση Θεσσαλίας

→ πρόβλημα **τσιφλικιών**
= μεγάλα κτήματα που ανήκαν ως
τότε σε Τούρκους γαιοκτήμονες και
καλλιεργούνταν από κολίγους
(ακτήμονες Έλληνες αγρότες),

Κτήματα αντί να μοιραστούν
στους Έλληνες καλλιεργητές

(κολίγους)
πουλήθηκαν από τους
Τούρκους ιδιοκτήτες σε
Έλληνες κεφαλαιούχους.

Κονάκια τσιφλικάδων στη Θεσσαλία

*Ο τραπεζίτης Παύλος Στεφάνοβικ Σκυλίτσης
και άλλοι τραπεζίτες της
Κωνσταντινούπολης. 1885. Ο Σκυλίτσης
ήταν ένας από τους ομογενείς που
αγόρασαν γη στη Θεσσαλία.*

Θεσσαλία,
αρχ. 20^{ου} αι.

1. Αγρότες και αγροτικό ζήτημα στη Θεσσαλία του 19ου αιώνα

Οι κολίγοι δεν αποδέχθηκαν αδιαμαρτύρητα την επιδείνωση της θέσης τους. Ευθύς εξ αρχής αντέδρασαν αρνούμενοι να υπογράφουν τα μισθωτήρια κολιγικά συμβόλαια με αποτέλεσμα να έρχονται σε συνεχείς προστριβές με τους επιστάτες και τους ανθρώπους των τσιφλικούχων, που κατέληγαν σε έντονους διαπληκτισμούς ή ακόμη και σε αιματηρές συμπλοκές. Οι γαιοκτήμονες, από τη μεριά τους, έχοντας την κυβερνητική υποστήριξη και βοηθούμενοι από τη χωροφυλακή και το στρατό, επιχειρούσαν να τρομοκρατήσουν τους αγρότες, επισειόντας την απειλή της επικείμενης έξωσης.

Κ. Αρώνη-Τσίχλη, «Το αγροτικό ζήτημα», Ιστορία του νέου ελληνισμού, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, τόμ. 5, σ. 86.

Κολίγοι σε τσιφλίκι της Θεσσαλίας, στις αρχές του 20ού αιώνα

Θεσσαλός τσιφλικάς με την οικογένειά του και τους έμπιστους **επιστάτες** του, μπροστά από το σπίτι του και τις καλύβες των κολίγων. Στο γαϊδουράκι ένας **κολίγος**.

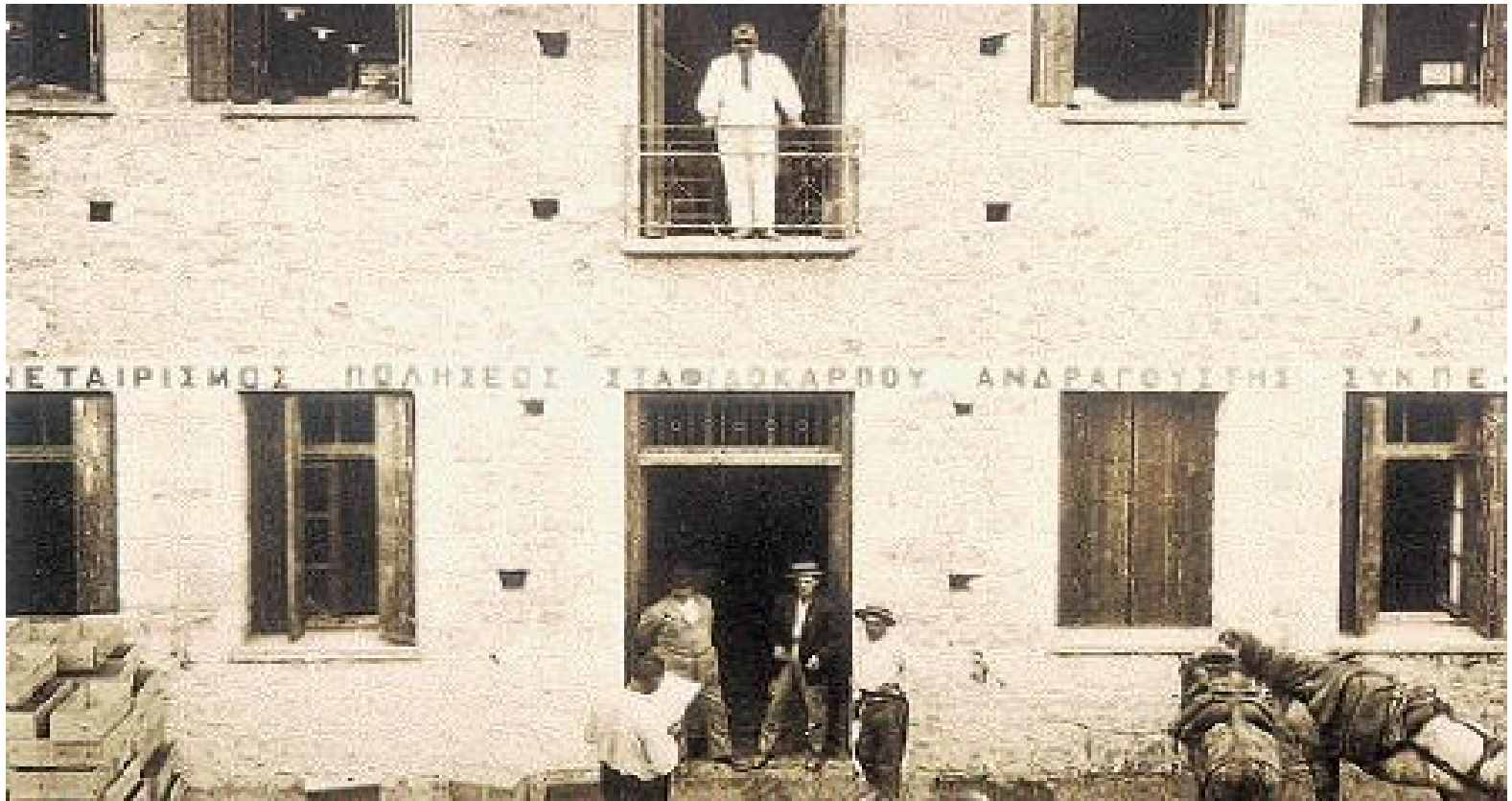
- Γενικά, (με εξαίρεση τη Θεσσαλία) η γεωργία στην Ελλάδα βασίζεται στην μικρή ιδιοκτησία (κλήρο), που καλλιεργείται από τον αγρότη και την οικογένειά του.
- Κύρια προϊόντα η σταφίδα, ελιές, καπνά, σιτηρά.
- **Σταφίδα**: μεγάλη ζήτηση στην Ευρώπη, εξελίσσεται σε μονοκαλλιέργεια στη **ΒΔ Πελοπόννησο** ➤ συσσώρευση πλούτου και ευάλωτη τοπική οικονομία (π.χ. κρίση της σταφίδας).

Αγρότες επεξεργάζονται σταφίδα

Δρεμόνι,
δοχείο για την
επεξεργασία
της σταφίδας

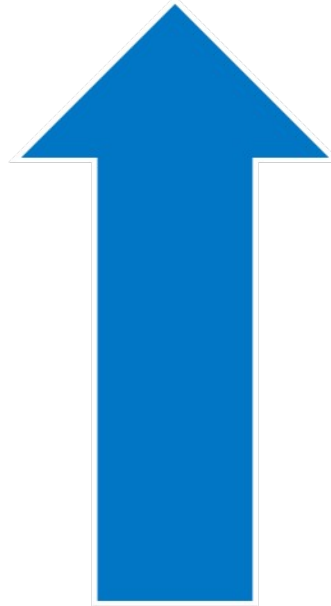
Αγροτικό
σπίτι στις
αρχές του
20ού αιώνα

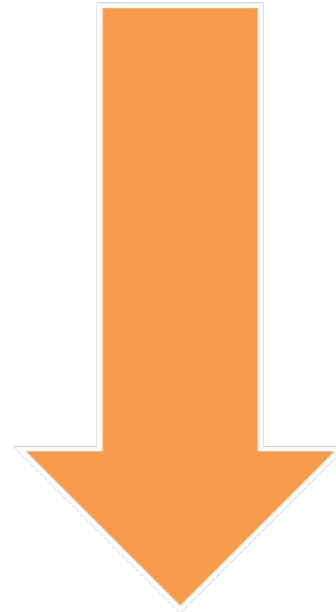
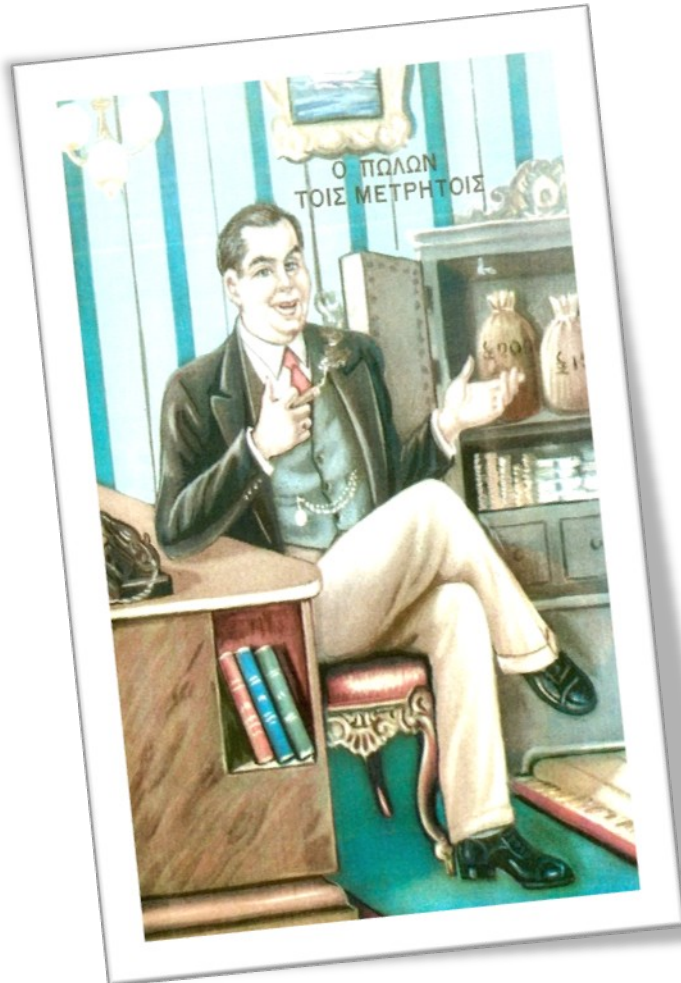
- Ποιος τομέας της οικονομίας κυριαρχεί στην Ελλάδα το 19^ο αι.;
- Τι γνωρίζετε για τις «εθνικές γαίες»;
- Ποιος τις διένειμε;
- Πως προέκυψε το Θεσσαλικό ζήτημα;
- Τι ονομάζουμε τσιφλικάδες και τι κολίγους;
- Βελτιώθηκαν οι όροι ζωής των κολίγων με την ενσωμάτωσή τους στο ελληνικό κράτος (1881);
- Με εξαίρεση τη Θεσσαλία τι είδους ιδιοκτησία στη γη κυριαρχούσε στη Νότια Ελλάδα;
- Ποια ήταν τα κύρια προϊόντα αγροτικής καλλιέργειας;
- Τι ήταν το σταφιδικό ζήτημα;

2. Το εμπόριο

Εξαγωγικό:
σταφίδες, λάδι κ. ά.
αγροτικά προϊόντα

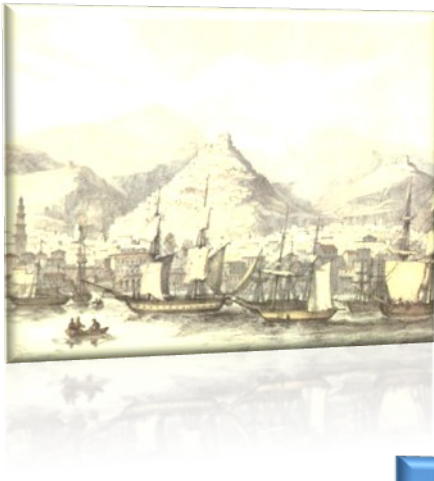
Εισαγωγή:
δημητριακά
(σιτάρι), υφάσματα,
νήματα, αργότερα
άνθρακας, ξυλεία,
μηχανήματα

3. Ναυτιλία → μοχλός οικονομικής ανάπτυξης

3. Έλληνες ναυτικοί στο μηχανοστάσιο ελληνικού ατμόπλοιου στα τέλη του 19ου αιώνα.

Βαθμιαία αστικοποίηση ελληνικής κοινωνίας

Σύρος: κύριο εμπορικό κέντρο
χώρας
σημασία για όλη τη Μεσόγειο

Πάτρα:
Κύριο λιμάνι εξαγωγής σταφίδας

■ Πειραιάς: Αναπτύσσεται γρήγορα στο τέλος του 19ου αι.

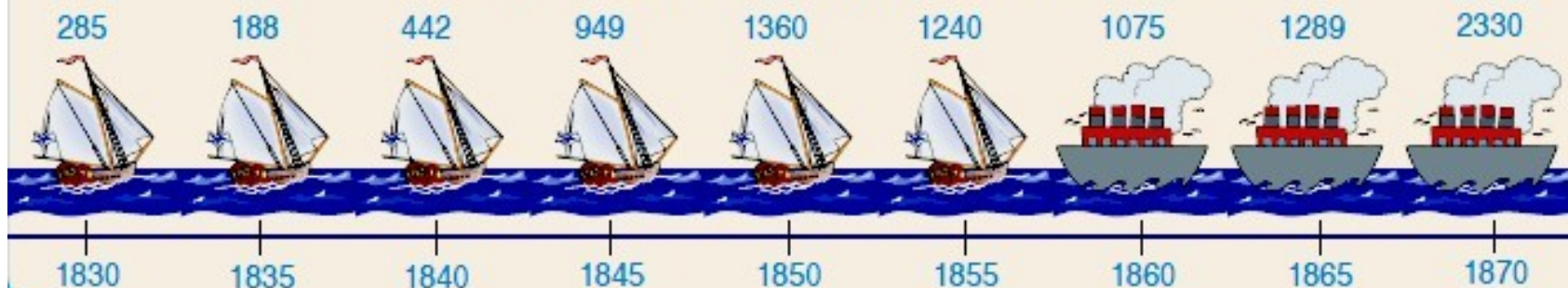

Να μελετήσετε τον πίνακα 2 και να καταγράψετε τις παρατηρήσεις σας αναφορικά με την ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας τον 19ο αιώνα.

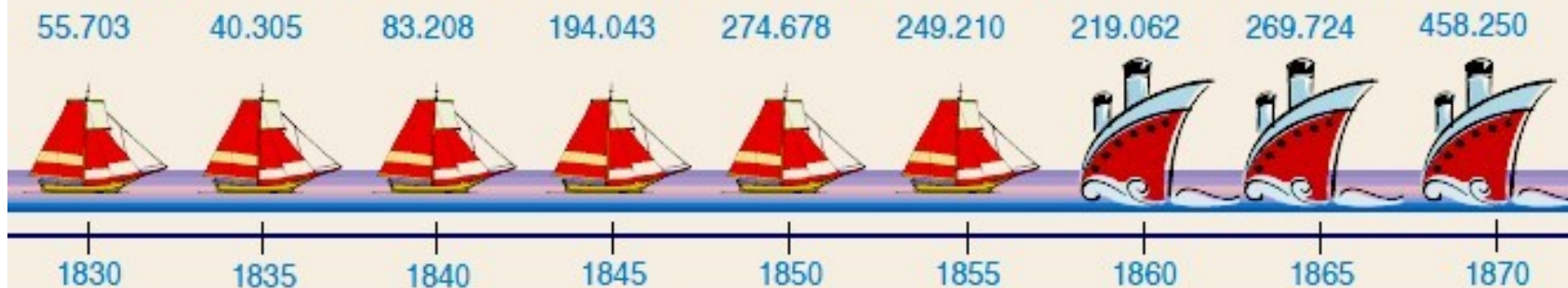
2. Οι μεγαλύτεροι στόλοι ιστιοφόρων της Ευρώπης (χωρητικότητα σε τόνους)			
Κράτος	1850	1860	1870
Ηνωμένο Βασίλειο	3.396.659	4.204.360	4.577.855
Νορβηγία	298.315	558.927	1.009.200
Ιταλία			980.064
Γαλλία	674.228	928.099	917.633
Γερμανία			900.361
Ολλανδία	289.870	423.790	370.159
Ελλάδα	214.248	170.866	357.435
Αυστροουγγαρία			279.400
Ισπανία			326.348

Πηγή: Τζ. Χαρλαύτη, «Ιστιοφόρος ναυτιλία», *Ιστορία του νέου ελληνισμού*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, τόμ. 4ος, σ. 108.

Τα ελληνικά καράβια που φτιάχτηκαν από το 1830 έως το 1875.

Η χωρητικότητα σε τόνους των ελληνικών καραβιών που φτιάχτηκαν από το 1830 έως το 1875.

Σχέδιο φάρου στο νησί Κύθηρα (1857). Την περίοδο του Όθωνα έγιναν νόμοι για την εμπορική ναυτιλία, δημιουργήθηκαν λιμεναρχεία, λιμάνια, αποβάθρες, αλλά και φάροι που επιτρέπανε στα καράβια να ταξιδεύουν και το βράδυ.

Το τελωνείο στην Ερμούπολη. Χτίστηκε στα 1859-1861.

4. Τραπεζικό σύστημα

- 1841 : ίδρυση Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (ΕΤΕ) με πρωτοβουλία του κράτους.
- Δικαίωμα να εκδώσει χαρτονομίσματα.
- Ως τότε δεν υπήρχαν τράπεζες και δάνεια γινόταν από ιδιώτες.

Ακουαρέλα του 19ου αιώνα με την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος που ιδρύθηκε το 1841.

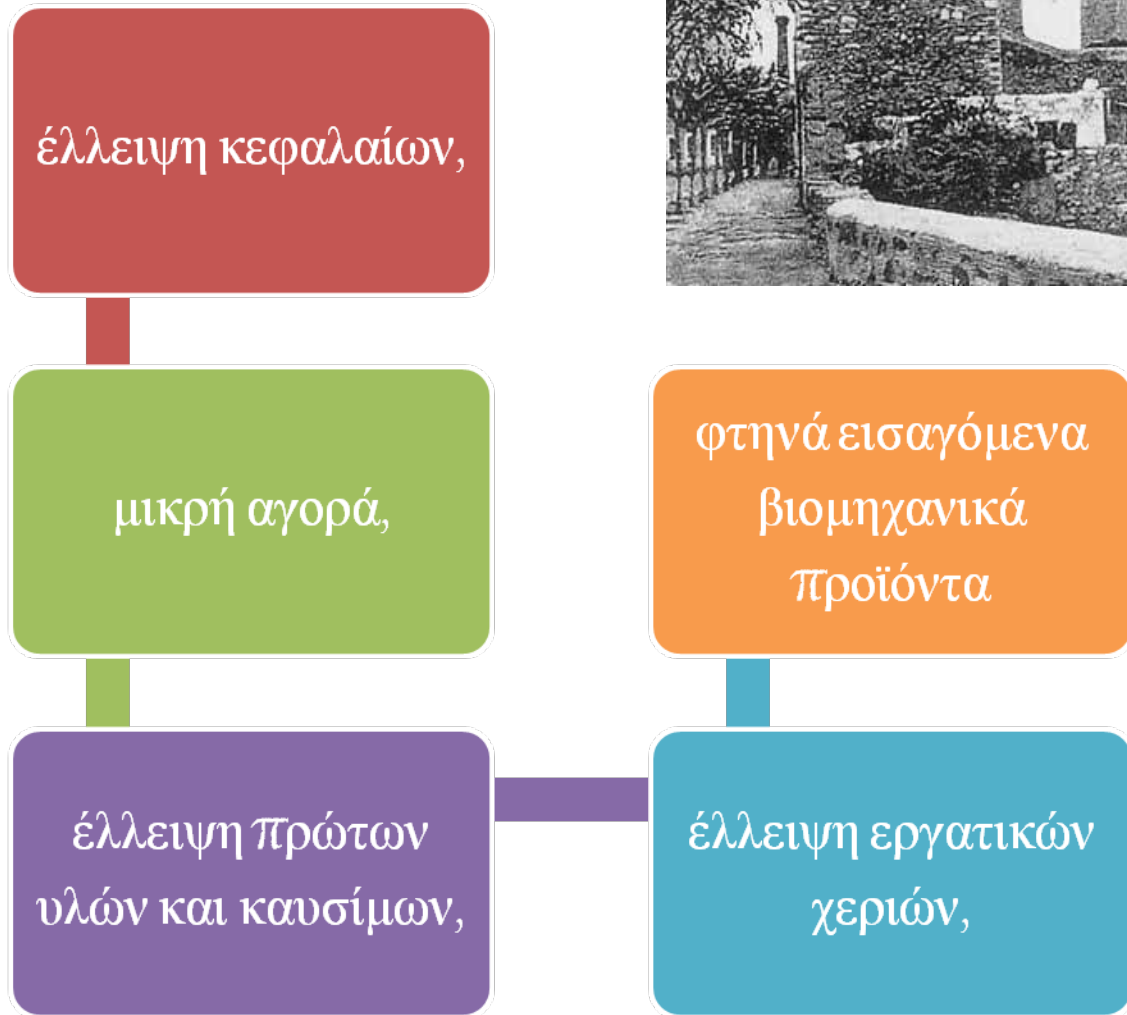

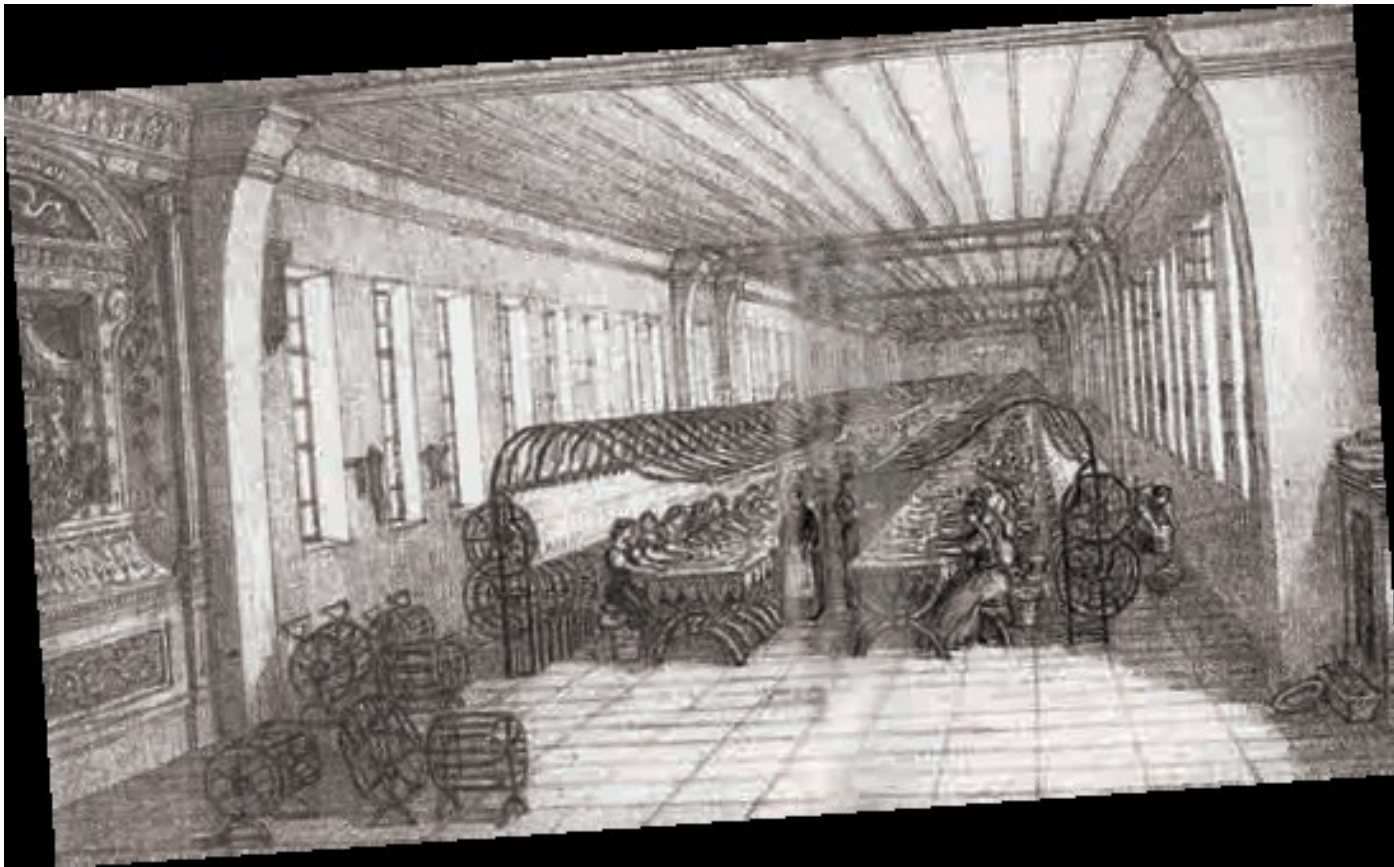
Χαρτονόμισμα των εκατό δραχμών
που έβγαλε το 1852 η Εθνική
Τράπεζα της Ελλάδος. Είναι
τυπωμένο μόνο από τη μια πλευρά.

5. Βιομηχανία

Πολύ αργή ανάπτυξη

Αιτίες:

Χαρακτικό από βιβλίο που εκδόθηκε το 1864 με το Μεταξουργείο. Το 1850 μια αγγλική εταιρία ίδρυσε σε μια περιοχή της Αθήνας ένα μεγάλο εργοστάσιο για την επεξεργασία του μεταξιού. Από τότε η περιοχή αυτή ονομάζεται Μεταξουργείο. Το εργοστάσιο λειτούργησε μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1870.

6. Ρόλος του κράτους

Η αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας ήταν ένα από τα σημαντικότερα έργα που έγιναν στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα με πρωτοβουλία του κράτους.

Επενδύσεις σε έργα υποδομής.

Διαμόρφωσε ευνοϊκό θεσμικό πλαίσιο.

Επιδίωξη εκσυγχρονισμού ελληνικής οικονομίας (ιδίως ο Τρικούπης).

Οι δρόμοι που κατασκευάστηκαν στην Ελλάδα (1835-1870)

7. Εξωελλαδικό ελληνικό κεφάλαιο

Αρχές δεκαετίας 1870 στρέφεται προς την Ελλάδα χάρη στην εύνοια **Τρικούπη** (για την οποία κατηγορήθηκε από αντίπαλό του) κάνοντας ευκαιριακές επενδύσεις.

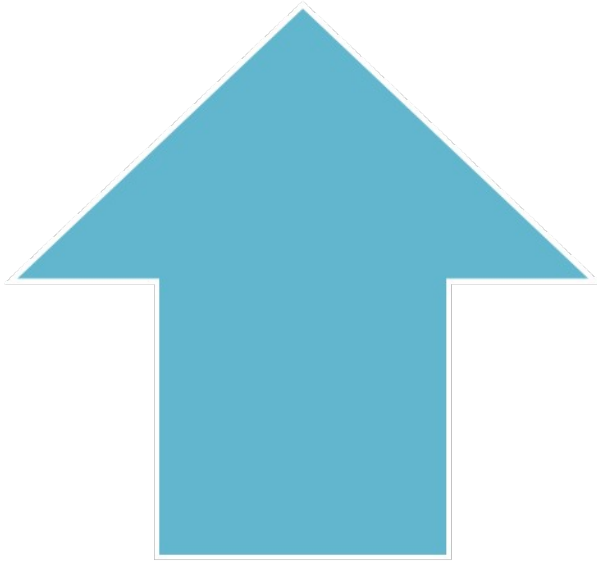

Η ελληνική παρουσία ήταν ιδιαίτερα αισθητή στην οικονομική, πολιτική καθώς και κοινωνική ζωή της Αιγύπτου ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα. Κοσμικές Ελληνίδες στην Αλεξάνδρεια το 1907.

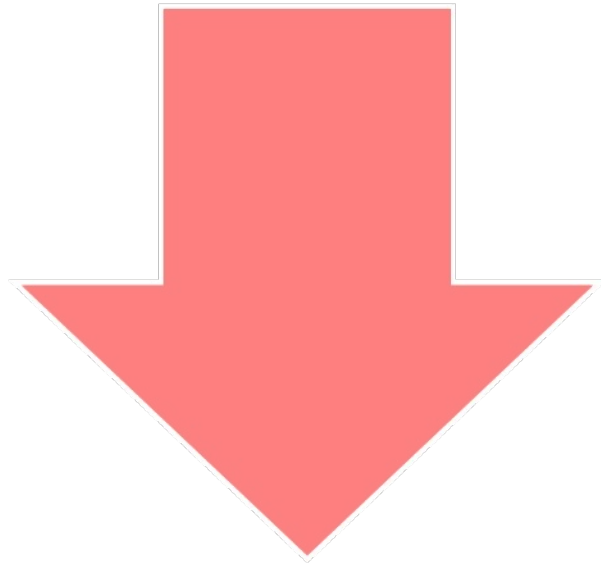

Ο Ανδρέας Συγγρός (1823-1899). Αθήνα, Φωτογραφικό Αρχείο Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών-Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

Γενικά:

Οι ρυθμοί ανάπτυξης της
Ελλάδας ήταν οι
χαμηλότεροι στην
Ευρώπη τον 19^ο αι.

Ωστόσο ήταν οι
υψηλότεροι στην περιοχή
των Βαλκανίων και της
Ανατολικής Μεσογείου.

Β. ΚΟΙΝΩΝΙΑ

- Αργή αλλά συνεχής αλλαγή ελληνικής κοινωνίας.
- Βαθμιαία **ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ** =
= ενίσχυση της κοινωνικής θέσης και του ρόλου των αστικών στρωμάτων στο ευρύτερο πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας.

Τα αστικά στρώματα που αναπτύσσονται στις πόλεις των αρχών του αιώνα συμπαρασύρονται από τις νέες μόδες στην ένδυση, τη διασκέδαση και τη συμπεριφορά. Αθήνα, Φωτογραφικό Αρχείο Ε.Λ.Ι.Α.
<http://www.fhw.gr/chronos/13/gr/general/gallery/society/ind028.html>

1. Αγρότες

- Συντριπτική πλειονότητα.
- Κυρίως **μικροϊδιοκτήτες**, που εργάζονται με την οικογένειά τους.
- Ιδιαίτερη περίπτωση των ακτημόνων

κολίγων

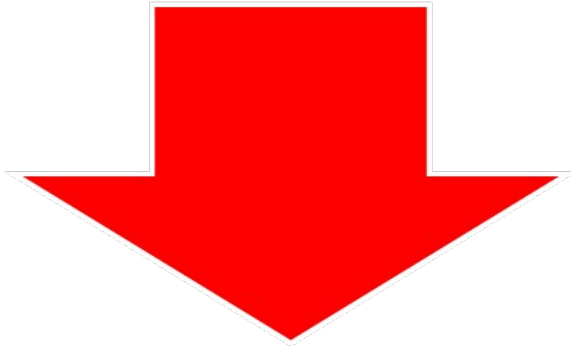
Θεσσαλίας, που έχασαν πολλά από τα δικαιώματά τους, καθώς μπορούσαν να τους διώξουν ανά πάσα στιγμή από τη γη τους.

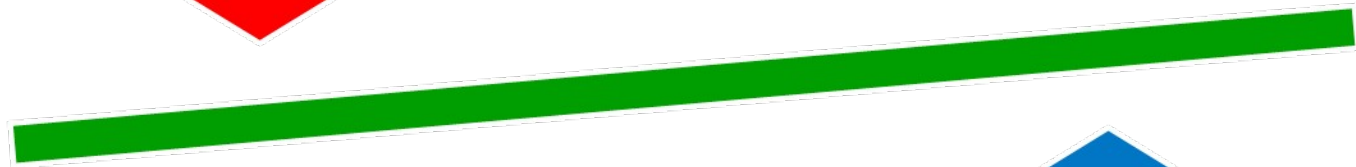

Κολίγοι στα κτήματα του Γ. Ζωγράφου στην
περιοχή της Λαζαρίνας σε κτηνοτροφικές εργασίες.
<http://www.fhw.gr/chronos>

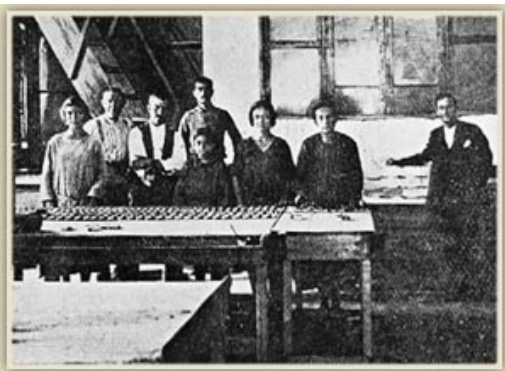
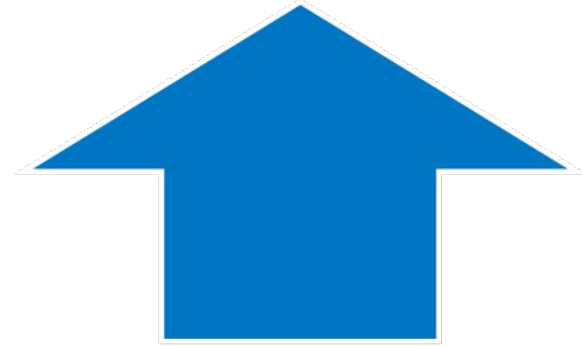
2. Αστοί ↔ Εργάτες

Αστικά στρώματα: επιχειρηματίες, ασχολούνται με εμπόριο, ναυτιλία, τραπεζικές εργασίες, βιομηχανία, δημόσιοι υπάλληλοι → παίζουν δυναμικό ρόλο.

Εργάτες: γυναίκες και παιδιά, καθυστερημένη εμφάνιση, όπως και της βιομηχανίας → ζουν σε άθλιες συνθήκες.

Την περίοδο 1897-1922 αυξάνεται ο αριθμός των απασχολουμένων στο δευτερογενή τομέα της παραγωγικής διαδικασίας. Φωτογραφία από το χώρο εργασίας σε εργοστάσιο της εποχής. <http://www.fhw.gr/chronos>

Ο κόσμος των αστών

Ένας από τους συνηθισμένους τόπους συνάντησης των ανθρώπων αυτής της εποχής ήταν και τα **ζαχαροπλαστεία**. Στη φωτογραφία το ζαχαροπλαστείο του Γ.Δ. Ζαβορίτου στην πλατεία Συντάγματος.
<http://www.fhw.gr/chronos>

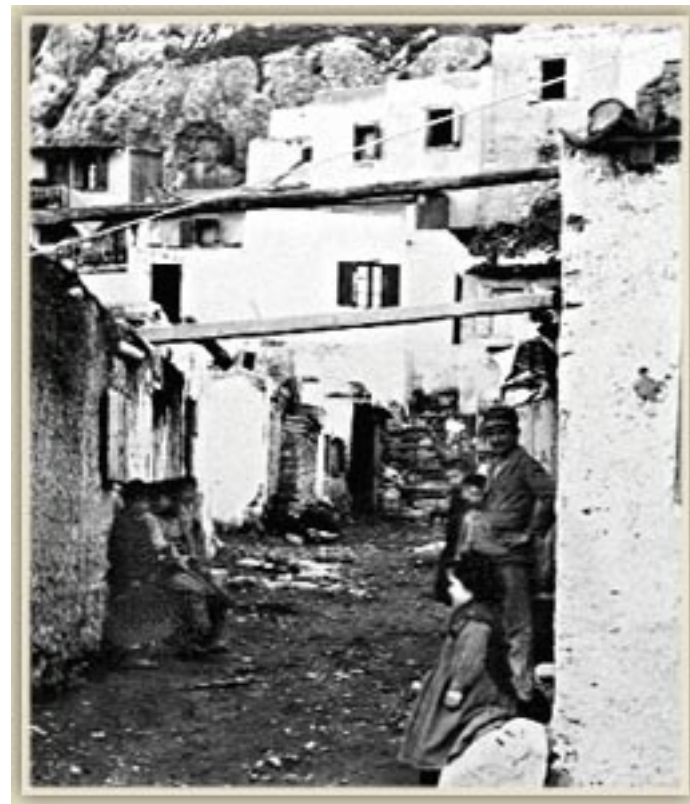
Μαθιόπουλος, Π., Η λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας μετά τη βροχή, π. 1900

Στις αρχές του 20ού αιώνα ήταν αρκετά
διαδεδομένη η **παιδική**
εργασία. Διακρίνονται παιδιά
μικρής ηλικίας που απασχολούνταν ως
στιλβωτές υποδημάτων.

<http://www.fhw.gr/chronos>

Λαϊκή συνοικία στην Αθήνα.
Είναι εμφανής η απουσία
στοιχειωδών όρων υγιεινής
διαβίωσης, γεγονός που επιδείνωνε
τις συνθήκες της καθημερινής ζωής
των ανθρώπων.

<http://www.fhw.gr/chronos>

3. Μετανάστευση

Έλληνες μετανάστες στο κατάστρωμα
πλοίου με προορισμό την Αμερική.
<http://www.fhw.gr/chronos>

- 19^{ος} αι. έντονο το φαινόμενο στον φτωχό ελλαδικό χώρο,
- προορισμός οι πλούσιες παροικίες του εξωτερικού, κυρίως η Αίγυπτος.
- τέλη 19^{ου} αι. άσχημες σοδειές σταφίδας, ζήτηση εργατικών χεριών στις ΗΠΑ → μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα αγροτών από Πελοπόννησο προς Αμερική.

ΕΘΝΙΚΗ ΑΤΜΟΠΛΟΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

NATIONAL STEAM NAVIGATION CO LTD. OF GREECE

Η ΤΑΧΥΤΕΡΑ ΕΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΤ' ΕΥΘΕΙΑΝ ΔΙ' ΑΜΕΡΙΚΗΝ ΓΡΑΜΜΗΝ

Εντυπωσιακό είναι το κύμα μετανάστευσης στις αρχές του αιώνα κυρίως προς τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Στη φωτογραφία διαφήμιση ατμόπλοιου που εξυπηρετούσε τη γραμμή της Αμερικής.

<http://www.fhw.gr/chronos>

Οι προπαππούδες μας μετανάστες.
Οι παππούδες μας πρόσφυγες (1922)
Εμείς ρατσιστές;

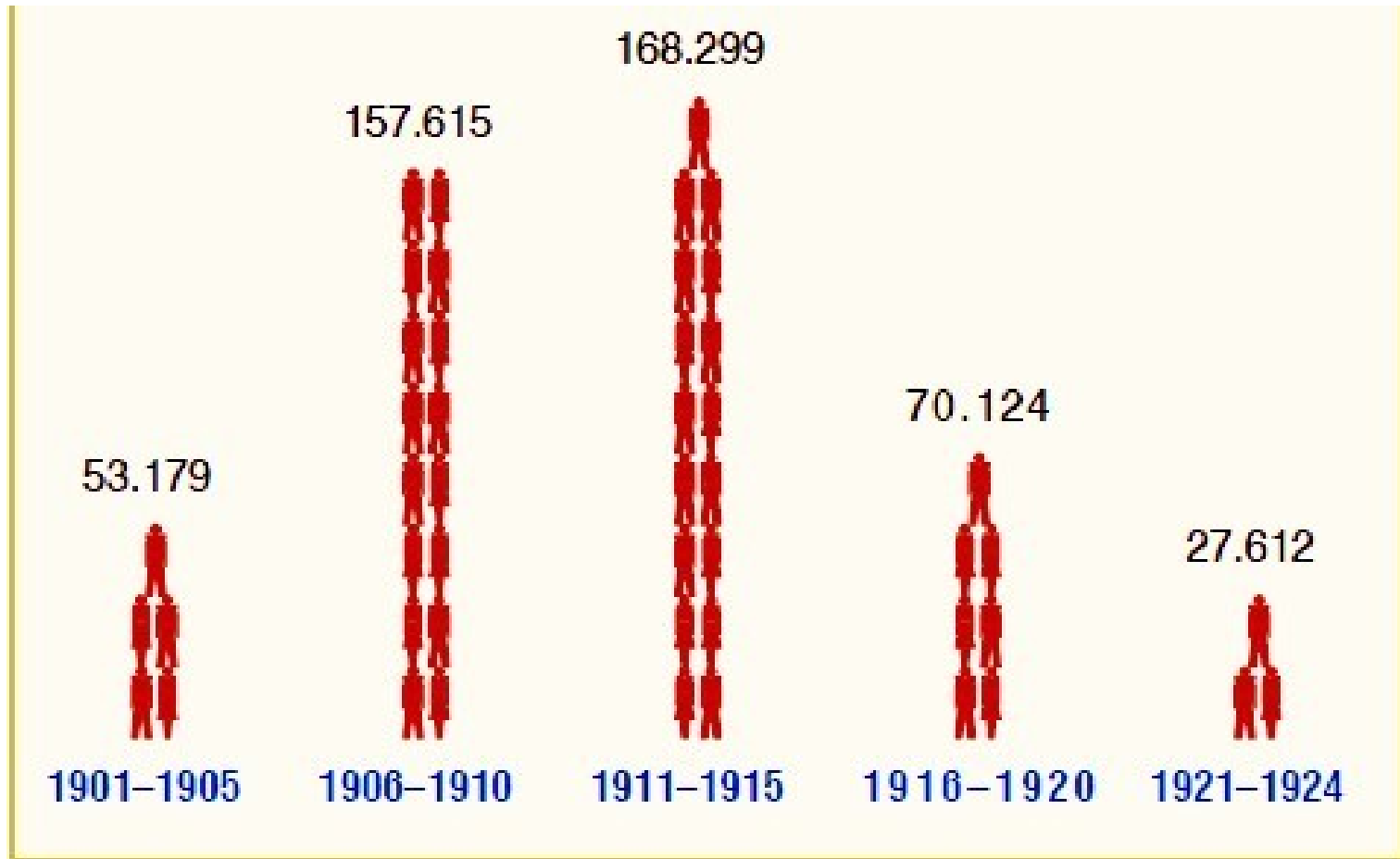

*Έλληνες μετανάστες στις ΗΠΑ τη
δεκαετία του 1910.*

*«Τα Μετέωρα»,
ελληνικό
καφενείο
στις ΗΠΑ τη
δεκαετία του
1910.*

Η μετανάστευση προς τις ΗΠΑ συνεχίζεται μέχρι το 1924. Τότε η αμερικανική κυβέρνηση κλείνει τα σύνορά της για τους μετανάστες.

Ιωάννα Καρυστιάνη, Νύφες (2005)

Η μετανάστευση στις Η.Π.Α στα τέλη του 19ου αιώνα
και στις αρχές του 20ου αιώνα

Στο βιβλίο βασίστηκε η ομώνυμη ταινία του Παντελή Βούλγαρη (2005)

4. Αγώνες κολίγων Θεσσαλίας

- Ένοπλη σύγκρουση με το κράτος
στο **Κιλελέρ**
(1910)
- Ακολούθησε διανομή τσιφλικιών
(αναδασμός)

Οι εκπρόσωποι των γεωργικών συλλόγων λίγο πριν από την εξέγερση των αγροτών στο Κιλελέρ το Μάρτιο του 1910. <http://www.fhw.gr/chronos>

Μαρίνος Αντύπας: 8 Μαρτίου **1907** δολοφονία του στον Πυργετό Λάρισας από τους Τσιφλικάδες.

Τελευταίες λέξεις του: «ελευθερία, ισότητας, αδελφότητας».

Κιλελέρ: Εξέγερση αγροτών, **1910** - αιματηρή καταστολή από το στρατό.

Ο Μαρίνος Αντύπας, ο
κυριότερος ηγέτης του
αγροτικού κινήματος της
Θεσσαλίας. Δολοφονήθηκε
το 1907 από τον επιστάτη
του τσιφλικά Μ. Μεταξά.
Αθήνα, Φωτογραφικό
Αρχείο Ε.Λ.Ι.Α.
<http://www.fhw.gr/chronos>

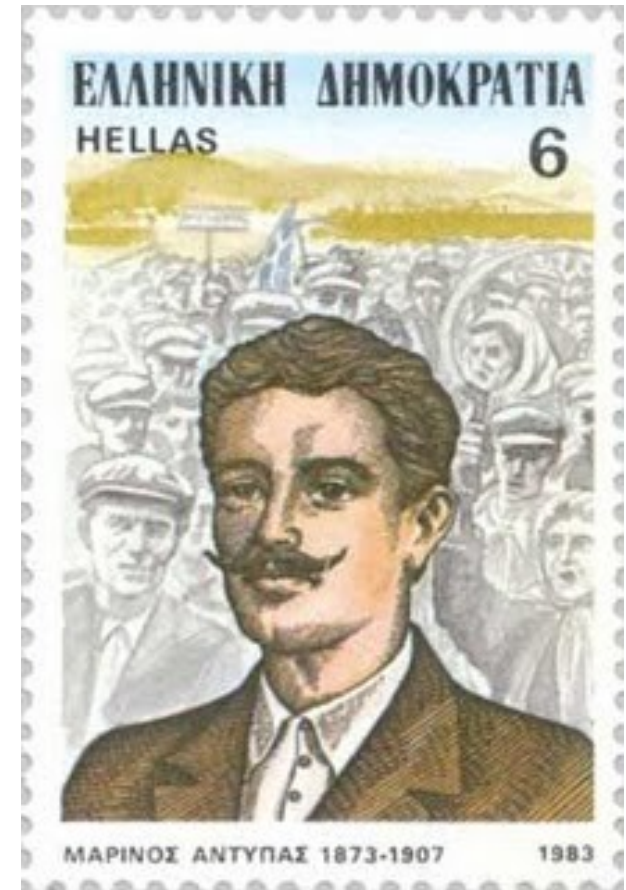

Στίχοι: Διονύσης Τζεφρώνης
Μουσική: Θωμάς Μπακαλάκος
Πρώτη εκτέλεση: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Να θυμηθούμε χωριανοί απόψε τον
Αντύπα, τον φάγανε σαν το σκυλί οι
παλιοτσιφλικάδες, τον φάγανε σαν το
σκυλί οι **τύραννοι φονιάδες**

κλαίγανε οι κολλίγοι το φονικό τους
τάραξε πέρασαν τόσα χρόνια και μόνο ο
αφέντης άλλαξε, καβάλα στ' άλογά σας
πάρτε τη γη δικιά σας

να θυμηθούμε χωριανοί του **Κιλελέρ** το
αίμα το χύσανε σαν το κρασί οι παλιοτσιφλικάδες
το χύσανε σαν το κρασί οι τύραννοι φονιάδες.

Στίχοι: **Κώστας Βίρβος**

Μουσική: **Γιάννης Μαρκόπουλος**

Πρώτη εκτέλεση: **Λάκης Χαλκιάς**

Τον **δάσκαλο**, τον δάσκαλο
αυτόν τον σαρδανάπαλο
να μου τον φέρετε στο στρώμα
που λέει στους χουσμεκιάρηδες
που λέει στους **μεσιακάρηδες**
ότι δικό τους είν' το χώμα.

Τον δάσκαλο, τον δάσκαλο
αυτόν τον σαρδανάπαλο
να σταματήσει πια να δασκαλεύει
με **λόγια** σαν και **τούτα** της
φωτιάς
πως όποιος για το δίκιο δεν
παλεύει
θα ζει και θα πεθαίνει σα
ραγιάς.

Τον δάσκαλο, τον δάσκαλο
αυτόν τον σαρδανάπαλο
που κατσαπλιάδες έχει γύρω,
παράδες θα γεμίσετε
το **στόμα αν του κλείσετε**
που τάζει στου
κολίγους κλήρο.

Κιλελέρ: Διονύσιος Σαββόπουλος

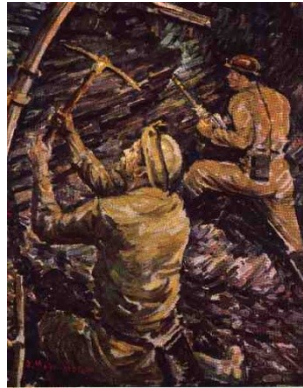
Πυρκαγιά, πυρκαγιά
μες στο μυαλό μου πυρκαγιά
πυρκαγιά στη Θεσσαλία
και στα δώδεκα χωριά.
Κιλελέρ, ω Κιλελέρ.

Μαύρο ζώο και τυφλό μαστιγωμένο
σε ποιο χαντάκι σκοτεινό
με κουβαλάς μ' έναν παλμό
αγριεμένο.

Στρατός περνούσε όλη τη νύχτα
με τρένα και με φορτηγά
κι είχανε κλείσει όλοι οι δρόμοι
για τη Λάρισα.
Έξη Μαρτίου χίλια εννιακόσια δέκα.

Δεκαετία 1870 Πρώτες εργατικές
απεργίες, εφημερίδες και έντυπα
προβάλλουν δικαιώματα &
αιτήματα εργατών.

5. Εργατικό κίνημα

1891 Πρώτος εορτασμός
εργατικής *Πρωτομαγιάς* στο
Παναθηναϊκό στάδιο.

Διάδοση *σοσιαλιστικών* ιδεών.

1873:
ίδρυση Διδασκαλικού Συλλόγου

1888:
εκδίδεται η «Εφημερίς των Κυριών»

1879:
Σύρος, πρώτη εργατική απεργία

1894:
πρώτος εορτασμός της Εργατικής Πρωτομαγιάς

1896:
απεργία στα μεταλλεία Λαυρίου

Λούστροι κρατώντας τις άδειες εργασίας τους (περ. 1900)

Ποια είναι η ηλικία και το φύλο των εικονιζόμενων.; ▲ Ποια είναι η εργασία τους;

▲ Εργάζονται παράνομα ή νόμιμα; ▲ Επιτρέπεται σήμερα η παιδική εργασία;

Σταύρος Καλλέργης

Πλάτων Δρακούλης

Τ Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΜΑΣ ΖΗΤΗΜΑ

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ

ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΑ ΕΡΓΑΤΗ

Γ. ΣΚΛΗΡΟΣ

6. Γυναικείο κίνημα

- Η αναγνώριση δικαιωμάτων στις γυναίκες
- Κύριο αίτημα η **ανάγκη εκπαίδευσης των γυναικών**, που ήταν παραμελημένη

Σημαντικός είναι ο αριθμός των γυναικών που απασχολούνται στο βιομηχανικό τομέα ήδη από τις αρχές του αιώνα. Το γεγονός αυτό θεωρείται βήμα για τη γυναικεία χειραφέτηση. Στη φωτογραφία εργάτριες σε εργοστάσιο υφαντουργίας.

*Πανελλήνιον Λεύκωμα Εθνικής
Εκατονταετηρίδος 1821-1921, τ.Β'.
Δρίτσα, Μ., Βιομηχανία και Τράπεζες
στην Ελλάδα του*

*Μεσοπολέμου, Μορφωτικό Ίδρυμα
Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1990, εικ. 4.
<http://www.fhw.gr/chronos>*

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ...

•...**διαβάστε λογοτεχνία** Κωσταντίνος Χατζόπουλος, Ο πύργος του Ακροποτάμου(1915)

Ρεαλιστική παρουσίαση της ελληνικής υπαίθρου κατά τον 19ο αιώνα.

•Αθήνα Κακούρη,Πριμαρόλια(1998)

Ηζωή στη Πάτρα του 19ου αιώνα με φόντο τη σταφιδική κρίση

•Ιωάννα Καρυστιάνη,Νύφες (2005)

Η μετανάσταση στις Η.Π.Α στα τέλη του 19ου αιώνα

και στις αρχές του 20ου αιώνα

Στο βιβλίο βασίστηκε η ομώνυμη ταινία του Παντελή Βούλγαρη(2005).

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο θυμόμαστε ότι...

•το πολίτευμα της Ελλάδας υπήρξε απόλυτη μοναρχία (1832), συνταγματική μοναρχία (1844) και βασιλευόμενη δημοκρατία (1864)

•η ελληνική εξωτερική πολιτική καθορίστηκε από τη Μεγάλη Ιδέα

•οι συχνές κρητικές επαναστάσεις οδήγησαν στην αυτονομία της Κρήτης

•κορυφώθηκε ο ελληνοβουλγαρικός ανταγωνισμός για τη Μακεδονία (μακεδονικό ζήτημα)

•το κίνημα των Νεοτούρκων (1908) πυροδότησε ποικίλες διεργασίες στα Βαλκάνια

•η ελληνική οικονομία ήταν αγροτική με αναπτυσσόμενο το εμπόριο και τη ναυτιλία

•στην ελληνική κοινωνία κυριαρχούσαν αριθμητικά οι αγρότες, αλλά τον πιο δυναμικό ρόλο έπαιζε μια διαρκώς ενισχυόμενη αστική τάξη.